

Кімге: Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі
Автордың аты-жөні мен лауазымы: Кулатаев Серикбай Садвакасович
– Жаңақорған ауданы, Жаңарық ауылдық округінің әкімі
Орындаған күні: 24.10.2024 жыл

Аналитикалық жазба

Тақырыбы: Қызылорда облысындағы әлеуметтік маңызы бар азық-түлік бағаларын реттеу мәселелері

Кілт сөздер: ауыл шаруашылығы, әлеуметтік маңызы бар азық-түлік, баға, реттеу.

Кіріспе: Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бағасын реттеу халық үшін азық-түліктің қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік саясаттың маңызды аспектісі болып табылады. Қызылорда облысында, Қазақстанның басқа өңірлеріндегідей, бұл мәселе кешенді тәсілді талап етеді.

ҚР-да азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша жоспар әзірленді, онда іс-шаралар ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісінің көлемін ұлғайтуға бағытталған. Егіс алқаптарын әртараптандыру, мал шаруашылығын кешенді дамыту, жаңа инвестициялық жобаларды іске асыру, сақтау және логистика инфрақұрылымын дамыту көзделген.

Негізгі бөлім: Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарлары 19 өнім атауынан тұрады: бірінші сортты бидай ұны, бірінші сортты ұннан жасалған бидай наны (пішінді), рожки (өлшеніп салынатын), қарақұмық жармасы (дән, өлшеніп салынатын), тазартылған күріш (домалақ дәнді, өлшеніп салынатын), картоп, асханалық сәбіз, басты пияз, ақ қауданды қырыққабат, ақ қант – құмшекер, сиыр еті (сүйекті жауырын-төс бөлігі) тауық еті (сан сүйек және іргелес жұмсақ еті бар сан жілік), пастерленген сүт, майлылығы 2,5%, жұмсақ қаптамада, майлылығы 2,5% айран, жұмсақ қаптамада сары май (тұздалмаған, майлылығы кемінде 72,5%, толықтырғыштар және өсімдік майлары жоқ), тауық жұмыртқасы (І санатты), ас тұзы («Экстра»-дан басқа), сүзбе: майлылығы 5-9%, олардың тізбесі Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Сауда және интеграция министрінің 2023 жылғы 11 мамырдағы №166-НҚ бұйрығымен бекітілген.

Қызылорда облысы бойынша әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына бағаларды тұрақтандыру тетіктерін іске асыру қағидалары Қызылорда облысы әкімдігінің 2023 жылғы 13 ақпандағы №21 қаулысымен бекітілген.

Азық-түлік бағасын көтеруге жол берген кәсіпкерге - әкімшілік шаралар қабылдау үшін өңірдің жергілікті атқарушы органына жүгінуге болады. Мәселен, Кәсіпкерлік кодекстің 117-бабына сәйкес ӘМАТ бөлшек сауда бағаларының шекті мәндерін, ӘМАТ-қа рұқсат етілген шекті бөлшек

сауда бағаларының мөлшерін жергілікті атқарушы органдар бекітеді. Осыған ұқсас өкілеттіктер «Сауда қызметін реттеу туралы» ҚР Заңының 8 және 9-баптарында көзделген.

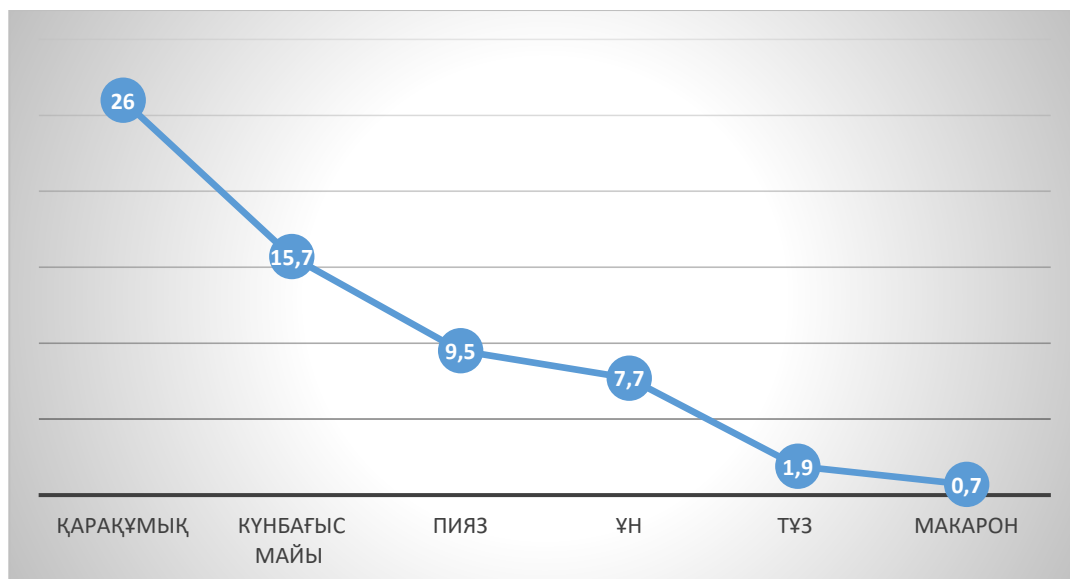
«Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» ҚР Кодексінің (бұдан әрі – ҚР ӘҚБтК) 729-бабына сәйкес өңірдің жергілікті атқарушы органы ӘҚБтК 202-баптарында (Ішкі сауда субъектілерінің әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына рұқсат етілетін шекті бөлшек сауда бағасының мөлшерінен асып кетуі), 204-4-баптарында (әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына сауда үстемесінің мөлшерінен асып кетуі) көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарайды.

Өз кезегінде, ҚР сауда және интеграция министрлігі өңірлердегі ӘМАТ-қа баға белгілеу мәселесінде мемлекеттік органдарды үйлестіреді. Министрлік ӘМАТ-қа шекті сауда үстемесінің мөлшерін енгізді: сатушының маржасы өндірушінің сату бағасының немесе көтерме жеткізушінің сатып алу бағасының 15%-ын аспауы тиіс.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің отырысында бағаны тұрақтандыру мақсатында 2022 жылғы 15 ақпандағы №5 хаттама 2022-2024 жылдарға арналған инфляция деңгейін бақылау және төмендету жөніндегі шаралар кешенін мақұлдады. Инфляция деңгейін бақылау, төмендету, ӘМАТ бағасын тұрақтандыру бойынша әрбір шара бойынша нақты орындау мерзімдері мен жауапты тұлғалар белгіленді. Мысалы, берілген: -халықтың әлеуметтік осал топтары үшін маркетплейстерде (Kaspi, Dosmart және басқалар) онлайн әлеуметтік дүкендерді енгізу; - ірі өндірушілер мен сауда желілері арасында ӘМАТ (күнбағыс майы, қант, қарақұмық жармасы, жұмыртқа және т. б.) бағасын төмендету және ұстап тұру туралы келісімдер жасасу; - апта сайынғы ауыл шаруашылығы жәрмеңкелерін өткізу және т. б.

Өңірлік сауда департаментінің қызметкерлері тұтынушылардың құқықтарын қорғау, Техникалық реттеу және метрология жөніндегі облыстық департаменттермен бірлесіп, бағаларды тұрақтандыру және бағаның күрт өсуіне жол бермеу бойынша жүйелі шаралар әзірлеу мақсатында: мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесіп бағаны тежеудің қолданыстағы тетіктерін жетілдіруге, өндірісті ұлғайтуға және жергілікті тауар өндірушілерді қолдауға, заңнамалық өзгерістерге бағытталған шаралар пысықталуда; апталық негізде ӘМАТ бағасына мониторинг жүргізіледі, бұл шаралар қабылдау үшін тиісті әкімдікке бағаның өсу фактілері туралы хабарлауға мүмкіндік береді. Үй жанындағы көтерме және бөлшек сауда базарларының, сауда желілері мен дүкендердің кәсіпкерлеріне мониторинг жүргізу процесінде өндірушінің сату бағасынан немесе жеткізу шартында көрсетілген көтерме жеткізушінің сатып алу бағасынан «15% - дан аспайтын» деңгейде ӘМАТ-қа сауда үстемесін сақтау қажеттілігі түсіндіріледі.

2023 жылмен салыстырғанда 2024 жылдың басында 6 әлеуметтік маңызы бар өнімнің бағасы төмендеді. Қарақұмық 26%, күнбағыс майы 15,7%, пияз 9,5%, ұн 7,7%, тұз 1,9%, макарон 0,7%-ға арзандады.

1-Сурет - 2023 жылмен салыстырғанда 2024 жылдың басы кезеңіндегі әлеуметтік маңызы бар азық-түлік өнімдерінің бағасының арзандау көрсеткіші, %

Қызылорда облысы бойынша 2022 жылғы 27 желтоқсаннан 2023 жылғы 26 желтоқсанға дейін (бір жылға) әлеуметтік маңызы бар азық-түлік өнімдерінің бағасының индексі 1-кестеде көрсетілген.

№	Социально-значимые продовольственные товары	Баға индексі
1	Бірінші сортты бидай ұны	109,2
2	Бірінші сортты ұннан жасалған бидай наны (пішінді)	109,6
3	Рожки (өлшеніп салынатын),	105,0
4	Қарақұмық жармасы (дән, өлшеніп салынатын)	134,0
5	Тазартылған күріш (домалақ дөңді, өлшеніп салынатын)	60,6
6	Өсімдік майы	77,3
7	Жұмсақ қаптамада сары май (тұздалмаған, майлылығы кемінде 72,5%, толықтырғыштар және өсімдік майлары жоқ)	111,0
8	Сиыр еті (сүйекті жауырын-төс бөлігі)	118,1

9	Тауық еті (сан сүйек және іргелес жұмсақ еті бар сан жілік)	100,0
10	Пастерленген сүт, майлылығы 2,5%, жұмсақ қаптамада,	...
11	Майлылығы 2,5% айран	...
12	Сүзбе: майлылығы 5-9%	110,2
13	Картоп	83,2
14	Асханалық сәбіз	93,3
15	Басты пияз	84,7
16	Ақ қауданды қырыққабат	136,5
17	Ақ қант – құмшекер	84,1
18	Тауық жұмыртқасы (I санатты)	107,5
19	Ас тұзы («Экстра»-дан басқа)	100,0

1-Кесте - Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік өнімдерінің бағасының индексі

Халықаралық тәжірибе. 2023 жылдың 26 сәуірінде Ресейде азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандырудың қосымша тетігі бекітілді. ФАҚ мәліметтері бойынша, құжатты қабылдау олардың азаматтар үшін қолжетімділігін арттырады. Ведомство келісімдердің ерікті сипатқа ие екенін және бағаны ұстап тұруға бағытталған шара екенін атап өтті. Сонымен қатар, аймақтық билік мұндай келісімдерге қол қою қажеттілігін және тауарлардың тізімін дербес анықтайды.

Украинада көрсетілген бағаны реттеу азық-түліктің шектеулі тізбесіне 10%-дан аспайтын мөлшерде сауда үстемесінің (үстеме) шекті деңгейін белгілеу жолымен жүзеге асырылатын болады, атап айтқанда: жоғары сұрыпты бидай ұны, майлылығы 2,5% пастерленген сүт (пленкада), С1 санатындағы тауық жұмыртқасы, құс еті (тауық еті), тазартылған күнбағыс майы, қара бидай наны және нан.

Францияда тауарлар, өнімдер мен қызметтердің бағасы, әдетте, нарықтық бәсекелестікпен еркін анықталады, ол сауда кодексінің І410-2-бабында бекітілген. Мемлекеттің баға белгілеуге араласуы жалғыз ойыншының монополиялық күшіне, жеткізілімдегі ұзақ қиындықтарға немесе арнайы заңнамаға байланысты баға бәсекелестігі шектеулі болған кезде мүмкін болады.

Швецияда бағаны жалпы реттеу туралы Заңның болуына қарамастан, бағаны тікелей мемлекеттік бақылау белсенді қолданылмады, тек жанама реттеу шаралары қолданылды. Шведтер нарықтағы ауытқуларды азайту үшін бағаны қысқа мерзімге ғана тоқтату тиімді деп санайды. Сонымен бірге, аталған заң ерекше жағдайларда әскери қауіп немесе бағаның қалыптан тыс өсуі болған кезде бағаны тікелей басқаруға мүмкіндік береді. Қысқа мерзімді шекті бағалар мен ең

жоғары үстеме бағаларды енгізуге, сондай-ақ бизнестің жекелеген сегменттері үшін бағаны көтеруге бұл туралы алдын ала хабарлағаннан және өсім мөлшерін негіздегеннен кейін ғана жол берілетін тәртіпті белгілеуге болады.

Испанияда бағаны мемлекеттік реттеудің нақты жүйесі жоқ. Мұнда бірінші кезекте қажетті тауарларға (бірінші кезекте Ауыл шаруашылығы өніміне), сондай-ақ монополиялар өндіретін және жеткізетін тауарларға қатысты баға белгілеуді бақылау жүзеге асырылады. Бұл негізінен мемлекеттік сектор кәсіпорындары мен кейбір жеке компаниялардың өнімдеріне қатысты, тауарлар мен қызметтердің бағалары мемлекет реттейтін экономика салаларының тізімі жақында 170-тен 20-ға дейін төмендеді. Қазіргі уақытта тұтынушылық бағалардың жалпы құрылымында тікелей мемлекет белгілейтін реттелетін бағалардың үлес салмағы шамамен 10% құрайды.

Даниядағы жағдай ұқсас, мұнда мемлекеттің рөлі негізінен өндіріс шығындарының мөлшеріне, сұраныс пен ұсыныстың арақатынасына және т. б. сүйене отырып, өз тауарларының бағасын белгілей алатын жеке өндірушілердің бәсекелестігін дамыту үшін ең қолайлы жағдай жасауға дейін азаяды. икемді салық жүйесін жұмсақ пайдалану мемлекетке белгілі бір тауарлардың баға деңгейіне әсер етуге және олардың бағасына әсер етуге мүмкіндік береді.және оларды тұтыну (мысалы, алкогольді тұтынуды шектеу мақсатында және т.б.). Мемлекет басқаратын бағалардың үлес салмағы 5% - дан сәл асады.

Қорытынды: Қорытындылай келе, облысымыздағы әлеуметтік маңызы бар азық-түлік бағаларын реттеу мәселелері бойынша келесідей **SWOT** талдау жүргізуге болады:

Қызылорда облысында әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бағасын реттеу барлық мүдделі тараптардың кешенді

көзқарасы мен өзара іс-қимылын талап етеді. Тиімді шаралар азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және халықтың тұрмыс жағдайын жақсартуға көмектеседі.

Ұсыныстар: Осылайша, жоғарыда көрсетілген тармақтарды ескере отырып, облысымыздағы әлеуметтік маңызы бар азық-түлік бағаларын реттеу мәселелері бойынша келесідей ұсыныстар ұсынылады:

1. Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік бағаларын тұрақтандыру үшін ішкі саудадағы делдалдық тізбекті қысқарту.

2. Сауда үстемесін 15 пайыздан асырмауды ұйымдастыру

3. Қызылорда қаласы мен аудан әкімдеріне бағаны тұрақты бақылауда ұстау.

4. 19 әлеуметтік маңызы бар негізгі азық-түлік тауарының үздіксіз сатылуын қамтамасыз ету, әлеуметтік дүкендер қызметін жетілдіру бойынша нақты ұсыныс беру.

5. Облыстық ауыл шаруашылығы және жер қатынастары, кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармалары облыстық сауда және тұтынушылардың құқықтарын қорғау департаментімен бірлесіп, белгіленген алгоритмге сәйкес делдалдық тізбекті қысқарту бойынша тиісті жұмыс жүргізу.

Пайдаланылған дереккөздер/әдебиеттер:

1. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylorda-kzo/press/news/details/765109?lang=kk>
2. https://kaz.inform.kz/news/kyzylorda-oblysynda-azyk-tulikke-bagany-turaktandyru-basty-nazarda_a3891501/
3. Қызылорда облысы бойынша әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына бағаларды тұрақтандыру тетіктерін іске асыру қағидалары Қызылорда облысы әкімдігінің 2023 жылғы 13 ақпандағы №21 қаулысы
4. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Сауда және интеграция министрінің 2023 жылғы 11 мамырдағы № 166-НҚ бұйрығы